

דף צ.

אכל תרומה טמאה, משלם חולין טהורים וכו'.

[א] מקצת כללים בדין האוכל תרומה בשוגג, דמשלם פירות מתוקנים וכו'.

- א. דין תשלומי תרומה באוכל תרומה בשוגג. הנה זר האוכל תרומה בשוגג, צריך להפריש לתשלומי תרומה פירות חולין כפי מה שאכל, והן נעשין תרומה, ונותנן לכהן שאכל ממנו. ופירות אלו נקראים "תשלומי תרומה". ואם אכל תרומה במזיד הרי זה משלם לכהן אפילו מעות לרוב הראשונים ולהרמב"ם משלם פירות ורק דאין נעשין תרומה.
- ב. זר שיש לו תרומה משלו כגון שירש תרומה מאבי אמו כהן, ואכלה, הרי הוא מפריש פירות חולין לתשלומי תרומה, ונוטלן לעצמו, וימכרם לכהן בדמי תרומה. [בתוס' הוכיחו מזה דהוי מדין 'כפרה' ולא מדין תשלומין, ובה תי' למה לא אמרינן קלב"מ דהא האוכל תרומה חייב מיתה בידי שמים ואיך יתחייב לשלם, ותי' דהוי גזה"כ, או משום דהוי כפרה דלייש בה קלב"מ].
- ג. ונסתפקו בגמרא פסחים (דף לב.) לפי מה הוא מפריש את הפירות לתשלומי תרומה, האם לפי ערך השיווי הממוני של התרומה שאכל, והוא נקרא "לפי דמים משלם", או לפי כמות התרומה שאכל, שאם אכל קב משלם קב, והוא נקרא "לפי מדה משלם". ובגמרא שם מבואר נפקא מינה בספק זה, כאשר השתנה ערך התרומה מיום שאכל עד יום שבא לשלם, ונחלקו הראשונים כיצד קיימא לן להלכה [עפ"י חברותא].
- ד. **אכל תרומה טמאה.** בברייתא איתא דאינו יכול לשלם חולין טמאין אלא חולין טהורין, ותמהו בגמ' אדרבה 'יתבא עליו ברכה' דאכל מידי דלא קחזי אפילו בימי טומאה, ומשלם חולין דקחזי בימי טומאה. ומכח זה חזר הגמ' כדלהלן.
- ה. ותמהו כל הראשונים איזה 'יתבא עליו ברכה' שייך בזה, הא החולין טמאין מיד נעשין תרומה והוי תרומה טמאה דג"כ אינו ראוי לאכילה כלל. רש"י תי' דלמעשה נתכוון לתשלומין הגונים, בתוס' תי' דנפסד הוא שמשלם יותר ממה שהפסיד לכהן. ועכ"פ הגמ' חזר מזה וחסורי מחסרה והכי קתני אכל תרומה טמאה משלם חולין טמאין.
- ו. **אכל תרומה טהורה:** ואם אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורין דוקא, ואם שילם חולין טמאין נחלקו ר"מ וחכמים, דלר"מ בשוגג תשלומי תשלומין ובמזיד לא, ולחכמים זה וזה הוי תשלומין וחוזר ומשלם [והגמ' דן בכונתם].

[ב] תמיהת הראשונים איך ישלם חולין טמאין דנעשו תרומה טמאה, כשאכל תרומה טהורה דשוה הרבה יותר [ג' דרכים].

- א. הראשונים הקשו כאן ביתר שאת איך יתכן דאכל תרומה טהורה השוה הרבה כסף ומ"מ אם שילם חולין טמאין דמהני, הא בשילם חולין טמאין מיד נעשו תרומה טמאה דכמעט אינו ראוי לכלום אלא להסקה תחת תבשילו [וזה דומה לקושיהם דלעיל באכל תרומה טמאה דאע"ג דמסתבר דיכול לשלם חולין שיהיו תרומה טמאה דלא גרע ממה שאכל מ"מ איך הוי 'יתבא עליו ברכה' וע"ז תירצו דבריהם לרש"י דנתכוון לזה ולתוס' דנפסד, אבל כאן בדיני ממון לכאורה איך יצא ידי חובתו בחולין טמאין].
- ב. [א] תוס' (ד"ה חסורי) תי' חידוש גדול דמשלם חולין טמאים כ"כ דכשנעשין תרומה טמאה יהיו שוים להסקה כתרומה טהורה שאכל, ונמצא דשילם כשויות שאכל, ותמוה דא"כ אמאי אינו תשלומין ותי' דשילם מידי דלא קפנין עליה זביני.
- ג. [ב] רש"י בגיטין (דף נד.) תי' כיון דלפי מידה משלם [כדהובא לעיל מגמ' פסחים] א"כ שפיר משלם אותו כמות של פרות שאכל, ולא איכפת לן דאינו שוה כמו שאכל. והראשונים הקשו דמבואר בגמ' דלא גרע מגזלן דגם צריך לשלם כפי השויות שאכל [וכאן שאכל למשל תרומה טהורה השוה זוז ושילם אותו כמות פירות דשוה פרוטה איך נשלם גזילו, בדרך אמונה תי' דאה"נ דישלם היתר במעות כפי דמי תרומה טהורה מה ששוה יותר מדמי הסקה של תרומה טמאה ששילם].
- ד. [ג] הראשונים בגיטין (דף נד.) תירצו דבתר שעת נתינה אזלינן וכיון דבשעת נתינה שוין דמי חולין טמאים כדמי תרומה טהורה פטור אע"פ שאח"כ נעשין תרומה לא איכפת לן, כיון דבשעת נתינה עדיין נאסר באכילה, לכן לא איכפת לן דנעשה תרומה ביד כהן.
- ה. ונמצא דנחלקו תוס' והראשונים כמה שיעור תרומה הוא צריך לשלם, האם כפי שיהא שוה אחר שנעשה תרומה או לא.
- ו. בספר בית שרגא (סי' ש"ב) ביאר יסוד פלוגתתם, דתלוי בגדר תשלומי תרומה אי עיקרו במה דנעשה הפירות תרומה, או דצריך לשלם פירות לתשלומין, ואגב נאמר גזה"כ דהן נעשין תרומה. ובה ביאר פלוגתתם, דהראשונים נקטו דא"צ שיהיו נעשין תרומה בשביל גוף התשלומין ושפיר נתקיים התשלומין מיד בתחילת נתינתו קודם שנעשה תרומה, אבל לתוס' מה דנעשה תרומה הוא חלק של התשלומין [וא"ש תוס' לשיטתן דס"ל דתשלומי תרומה הוי כפרה היינו במה דנעשה שוב תרומה ובלי זה אינו כלום] והרי אז הוי תרומה טמאה ולא נתקיים עיקר חובת תשלומין ודו"ק.

א"ל שוא"ת, א"ל בעאי לאותובוך ערל, הזאה, אזמל, סדין בציצית..

ג] קושית התוס' למה סדין בציצית נכללת בהתירץ דשב ואל תעשה שאני. וביאור החילוק בין שב ואל תעשה לקום ועשה.

- א. התוס' הקשו איך אמרינן דסדין בציצית הוי שוא"ת, הא כשלו בשו הוא עובר על לבישת בגד בלי ציצית ונימא דהוי קום ועשה. ותירצו דליכא חיוב ציצית עד אחר העיטוף ולכן שפיר נחשבת שוא"ת, ורק הקשו א"כ איך מברך 'להתעטף'.
- ב. בשאג"א (סי' ל"ב) הבין בכוונת התוס' דס"ל דאיכא איסור ללבוש ד' כנפות בלא ציצית ולכן הקשו דהוי קום ועשה.
- ג. ותמה דהא המרדכי בהל' ציצית הביא דעת ר"י דמי שאין לו ציצית בשבת יכול ללבוש בגד בלא ד' כנפות דאין איסור ללבוש בגד בלא ציצית, אלא מצוה להטיל ציצית, ובשבת שהוא אנוס פטור, ודברי ר"י סותרים לדבריו כאן דהוא איסור ללבוש ד' כנפות בלא ציצית.
- ד. ולכן כתב השאג"א דיש ליישב קושית התוס' באופ"א [דלא כתוס'] דכיון דאין האיסור בלבישה, אלא שיש מצוה להטיל ציצית וכהמרדכי לכן אין זה קום ועשה, אלא שב ואל תעשה דהוא רק נמנע מלעשותו וע"י דעושה כן ע"י מעשה [נדימה הדבר להרמב"ם בהל' חגיגה פ"א ה"א גבי לאו דולא יראו פני ריקם, דחשיב לאו שאין בו מעשה, אף שהאיסור ע"י מעשה בכניסתו לעזרה, מ"מ כיון שהאיסור הוא שלילה מה שאינו מביא קרבן חשיב לאו שאין בו מעשה וה"ל בציצית חשיב שוא"ת].
- ה. מהלך ראשון. בקובץ הערות (סי' ס"ט) ת"י דברי התוס' מקושית השאג"א וביאר דאין כוונת התוס' דהוי איסור ללבוש בגד בלא ציצית, אלא דס"ל לתוס' דכיון שמבטל המצוה ע"י מעשה 'חשיב קום ועשה' אף שהמצוה מתבטלת ע"י שב ואל תעשה. וע"ז תירצו דכיון דהחיוב חל אחר העטיפה הוי שב ואל תעשה.
- ו. ובביאור הא דחשיב קום ועשה אע"ג דהוי רק מניעה ממצוה, ביאר בקובץ הערות בטוב טעם דיש לחקור בהא דחלוק קום ועשה משב ואל תעשה לגבי עקירת דבר מה"ת האם זה תלוי ב'עצם האיסור' אם הוא בקום ועשה או בשב ואל תעשה, או תלוי ב'אופן' שהוא עובר על האיסור בקום ועשה או בשב ואל תעשה:
- ז. וכתב דהשאג"א נקט דכיון דהאיסור הוא בשוא"ת מה שאין לו ציצית אף שעובר ע"ז בקום ועשה ע"י לבישת הבגד חשיב שוא"ת, אבל תוס' ס"ל דהכל תלוי במציאות אי עושה מעשה בפועל נגד התורה דאז מקרי קום ועשה.
- ח. ובטעם הדבר שיהא תלוי בפועל, ביאר עפ"י חקירה אחרת האם יש בכח לחז"ל לעקור דבר מה"ת בעצם, או דרק יכולין לצוות לעשות נגד התורה והשומע ישמע לחכמים ולא להתורה, אבל לא נשתנה עצם הדין, ואי נימא דאין להם כח לשנות עצם הדין [וכן מסתבר] א"כ מובן מאד סברת שוא"ת, דיסוד הדבר הוא דליכא רשות לעבור או לעשות שום איסור אפילו ע"י חז"ל, ורק דיכול לישב ולא לעשות כלום בגדר שוא"ת מחמת ציווי חכמים, וא"כ הכל תלוי במציאות ואם אופן מניעת המצוה הוא ע"י שעושה מעשה לבישת טלית בלי ציצית הרי עושה דבר נגד התורה בקום ועשה ולא איכפת לן דהוי בלומדות רק חסרון מצוה. ושפיר מתיישב היטב דברי התוס'. [ובנידון זה הביא אשכול (הל' ציצית סי' ל"ב) שהביא מחלוקת בלבוש כלאים בציצית בזמ"ז אם חייב מלקות מה"ת. וביאר בקובה"ע דבזה פליגי אי עקרו המצוה לגמרי דאז שפיר ילקה מה"ת. אולם השיב לו הגר"ח ד"ל דלכו"ע דלא נעקרה, ומ"מ כיון דבפועל אין עליו לקיימו לא אמרינן עדל"ת וילקה].
- ט. מהלך שני. בחי' ר' ראובן (סוכה סי' ד') ת"י קושית השאג"א דאדרבה דברי הר"י שבתוס' כאן והר"י שבמרדכי משלימין זה את זה, דכוונת התוס' דאילו היה החיוב ציצית בשעת לבישה אז היתה לבישת ציצית חלק מעצם לבישת הבגד, ואז היה מקרי קום ועשה, אבל כיון דאין החיוב עד אחר העיטוף אז שפיר הוי מצוה בעלמא ושפיר מקרי שוא"ת.
- י. ונמצא דלתירוצו של תוס' שוב צדק דברי הר"י שבמרדכי דמותר ללבוש בגד בשבת כשנאנס מלהטיל בו ציצית.
- יא. וכל זה מוכרח מהתוס' הרא"ש כאן שתי' כתוס', ואח"כ כתב דמכאן הורה הריצב"א דמי שנפסק ציציותיו בשבת מותר לצאת בו דלא אמרה תורה שלא ללבוש בגד של ד' כנפות בלי ציצית, אלא דיש מצוה וכשא"א אינו עובר. ומוכח דשני הדברים משלימים זה את זה.

ד] מיגדר מילתא שאני.

- א. נחלקו הראשונים בכוונת מיגדר מילתא אי ר"ל לפי שעה או דר"ל להחזירן בתשובה. עיין ריטב"א ור"ן נדרים ורמב"ם.
- ב. למסקנא דסוגיין כתב הקר"א דיש ג' חילוקים, ולתוס' חילוק רביעי: א] במיגדר מילתא יכולין לעקור גם בקום ועשה.
- ב] בלי מיגדר מילתא יכולין לעקור בשוא"ת. ג] בממון יכולין לעקור לגמרי מדין הפקר ב"ד הפקר דנלמד מתרי קראי [כל שלא יבוא לעצת השרים, וראשי האבות]. ד] ולתוס' כשיש טעם וסמך לדבר יכולין לעקור גם בקום ועשה ולכן התירו אשה לשוק בעדות ע"א וכמשי"כ בדף פח., וכן התירו כהן בנישואי קטנה לטמא לאשתו משום טעם וסמך מת מצוה ע"ש.